

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

”An age that is slipping out and an age
that is hastening in”

*Värdet av skönlitterär sociologisk analys i Gustaf Hellströms
Snörmakare Lekholm får en idé och Ellen Glasgows In This
Our Life*

AV ANNA FORSSBERG & ANNA LINZIE

Blickar man ut över all skönlitteratur som skrivits är det okontroversiellt att hävda att merparten av den glömts med tiden. Ett fåtal litterära verk och författarskap blir klassiker i den enkla betydelsen att de stannar kvar i det kulturella minnet. De genomgår aldrig en så stark nedgång i värderingen som kringgårdar dem att de blir helt bortglömda under någon period. Andra verk, det stora flertalet, blir aldrig upplyfta eller hågkomna. Och så finns det en tredje typ av verk som i sin samtid ses och behandlas som blivande klassiker, som prisbelönas och som ingen vid den tidpunkten tror skall försvinna in i glömskan. Det är denna litteraturvetenskapliga fråga om föränderlig värdering, samt den tredje typen av verk och författarskap, svenska och amerikanska, som vi här intresserar oss för. Ett kriterium för att författarskap i samtiden ses som långlivade – mer än de sedan kanske blir – är att de tilldelas litterära priser. Vi väljer därför att här studera författarskap som tilldelats De Nios Stora pris eller Pulitzerpriset under perioden 1900–1970. Litterära priser är ett av urvalskriterierna i ett större forskningsprojekt som omfattar komparativa fallstudier av fyra svenska respektive fyra amerikanska författarskap, där den här artikeln utgör en delstudie.

De två författarskap vi här komparerar såväl textmässigt som värderingsmässigt via ett verk av dem vardera är svenske Gustaf Hellström (1882–1953) och amerikanska Ellen Glasgow (1873–1945), som exemplifierar det litteraturvetenskapliga problemet litterär värdering. I vissa avseenden är de nästan motpolar, till exempel vad gäller den geografiska utblicken. Hellström var utrikeskorrespondent under många år, och hade en utifrån kommande och distanserad blick på det svenska samhälle som han skildrade, medan Glasgow under hela sin tid som författare stannade kvar i och bibehöll blicken på den sydstatsmiljö som hennes romaner tecknar. Det finns även viktiga beröringspunkter och likheter, inte minst angående hur deras texter värderades under och efter deras samtid. Hellström belönades med De Nios Stora Pris 1937 och Glasgow med Pu-

litzerpriset 1942. De värden som Hellströms och Glasgows kanske mest kända romaner *Snörmakare Lekholm får en idé* (1927) och *In This Our life* (1941) tillskrevs vilade dessutom på en liknande sorts sociologisk analys i romanens gestaltande modus av historiska skeden och samhällen i förändring.¹ Karaktärernas litterära funktion är huvudsakligen att utgöra typer, genom vilka man diskuterar idéer de representerar, och genom familjeberättelsernas olika generationer gestaltas historiska skiften. Vår komparativa läsning låter oss undersöka hur denna typ av sociologisk analys förhåller sig till tidens litteraturhistoriska strömningar samt hur den har värderats över tid.

Efter att vi anfört våra teoretiska utgångspunkter behandlar vi de idag relativt okända författarskapen och romantexterna. Därefter följer en diskussion av litterära priser som performativt mått, samt betydelsen av geografisk och filosofisk hemvist för Hellström och Glasgow. Vi avslutar med konkluderande reflektioner rörande några faktorer som sannolikt har bidragit till värderingen av deras verk och författarskap.

Teoretiska utgångspunkter

I vår komparativa läsning av Hellström och Glasgow lutar vi oss framför allt mot den teori om litterärt värde och värdemässig varaktighet (*endurance*) som Barbara Herrnstein Smith presenterade, när hon 1988 återuppväckte de litterära värderingfrågor som så länge varit bortkopplade från i synnerhet den angloamerikanska litteraturvetenskapliga horisonten.² Hon ville göra upp med smakessentialism på kristen, manlig, västeuropeisk grund och istället inkludera de stora variabler som ligger mellan olika grupper (värderingens) värdeomdömen. Trenden att avvisa värdefrågorna som något förlegat till förmån för andra inriktningar, till exempel identitetspolitik, kom tidigt in i amerikansk humaniora. Värdefrågornas sjunkande synlighet vilade på en annan grund i svensk litteraturvetenskap och var ett betydligt långsammare förlopp. Här var det snarare ett vetenskapliggörande som kom med den weibullska källkritiken i svensk humaniora och *the linguistic turn* i stort som tonade ner en öppen diskussion av litterärt värde. Smakessentialismen blev mer av en tyst förutsättning på båda arenorna.

Vad Herrnstein Smith betonar med sitt begrepp *contingencies of value*, som vi kan kalla värdets tillfälligheter, är att alltid relativisera den egna utgångspunkten och i mycket stor utsträckning kontextualisera litterär värdering. Hennes viktigaste insikt för vårt projekts vidkommande är att det som ser ut som konstans i själva verket är summan av de förändringar som har skett över tid. Därmed vill hon lika ihärdigt undvika fällan med *chacun a son goût (de gustibus non disputandum)*, det vill säga att om smak skall man inte diskutera, som smakessentialismen, det vill säga att estetiskt värde är absolut och konstant. Herrnstein Smith ger ett drastiskt exempel på det senare. Ställde man sig inte positiv till de estetiska värden som blev normerande genom de

manliga vita litteraturprofessorerna (som tog över mycket av smakfrågorna i början av 1900-talet), utan istället uppskattade en sonett av Ella Wheeler Wilcox, så var man inte bara dum och okunnig. Man ansågs även oförmögen att överleva i en komplex omvärld och visade bristande livskraft.³ Herrnstein Smiths ingång är att undvika axiologins patologisering av den andre (som tycker annorlunda), att göra upp med föreställningen om essentiella värdeegenskaper och istället bygga ett pragmatiskt värdebegrepp som rymmer dess hela komplexitet som en glidande skala mellan konstans och föränderlighet. Denna modell låter oss slippa skilja mellan olika värdeomdömen, ofta sedda som "god" respektive "dålig" smak, och behålla alla aspekter av värdefrågan i samma korg. De lyder under samma dynamiks lagar:

The traditional axiological tendency, noted above, to provide two different kinds of explanation for human preferences – one for canonical tastes and the stability of preferences (convergence on an objective norm, the intrinsic value of certain objects) and another for deviant tastes and the mutability of preferences (defective organs, mists, mistakes, the "whirligig of fashion", and so forth)—would be replaced by a single account that explained all these phenomena symmetrically. That is, in accord with such an account, evaluative divergences and the exhibition of so-called bad taste would be seen as the product of the *same* dynamics—the playing out of the same *kinds* of variables, but with different specific values—that produce evaluative convergences and the exhibition of so-called good taste.⁴

Liksom tidigare svensk forskning om litterärt värde och värdering testar vi vårt material mot några centrala idéer hos Herrnstein Smith.⁵ I denna artikel har vi särskilt stor nytta av avsnittet "Dynamics of Endurance", där Herrnstein Smith beskriver tre möjliga värderingsförlopp för litterära verk.⁶ Det första förloppet gäller texter som inte längre performativt fullgör de funktioner som en gång efterfrågades och hyllades. Herrnstein Smith anger inte specifikt vad som ingår i dessa funktioner, men det kan gälla exempelvis stil/form, tematik, författarrollen, samhällskontexten eller kombinationer av dessa. I föreliggande artikel undersöker vi vilka performativa funktioner som faller bort beträffande Hellströms och Glasgows verk. På grund av ändrade förutsättningar över tid, och i konkurrens med jämförbara verk, bibehålls inte det första förloppets verk och författarskap av olika aktörer (förlag, kritiker etc), utan försvinner gradvis och blir osynliga. Här kan verk och författarskap leva kvar som fysiska relikter tills de en dag kanske återuppväcks. De kan till och med i sådana fall få en återställd eller ny performativ funktion som orättvist förbisedda mästerverk.

Det andra förloppet rör texter och författarskap som trots tidens gång och i konkurrens med andra jämförbara texter lyckas behålla performativ funktion, oavsett om denna är identisk med den ursprungliga. Dessa blir fortsatt citerade och reproduceras

kulturellt, de förblir alltså synliga och tillgängliga. Även dessa författarskap kan, påpekar Herrnstein Smith, byta bana på grund av ofördelaktiga plötsliga eller gradvisa förändringar av villkor, förutsättningar eller aktörsinsatser.

En särskild typ av verk i ett tredje förlopp är de som en gång upptagits i en kanon, säger Herrnstein Smith (utan att definiera begreppet kanon). De löper mindre risk att fasas ut och hamna i det första förloppet. Kanoniseringen per se utgör då en ytterligare performativ funktion – en stabilisering av Herrnstein Smiths *endurance*.⁷ Vårt primärmaterial hör inte till den tredje, avsevärt mer stabila värderingsvägen, utan är valt för att det i förhållande till avslutade författarskap låter oss undersöka hur värderingsvägarna har skiftat mellan de olika förloppen eller hur en bana förbytts i en annan.

Författarskapen

Det är relativt lång tid som skiljer publikationen av *Snörmakare Lekholm får en idé* och *In This Our Life* åt, Hellströms roman kom 1927 och Glasgows först 1941. Två år före publikationen av *Snörmakare Lekholm* gav Glasgow ut sin första mer allmänt uppmärksammade roman, *Barren Ground* (1925), men båda dessa verk ligger långt senare än författarnas debuter. Hellström debuterade med novellsamlingen *Ungkarlar* 1904 och Glasgow med *The Descendant* 1897. Deras mest betydelsefulla litterära produktion och den uppmärksamhet som följde hör dock till mellankrigstiden, en period då 1800-talet slutgiltigt övergått till att vara det förgångna i och med första världskriget och innan andra världskrigets slutskede – Bretton Woods 1944, Hiroshima 1945 – gjorde USA till den mäktigaste globala stormakten.

Hellström var utrikeskorrespondent mellan 1907 och 1923 samt mellan 1927 och 1936 i den sfär som då var västerlandets centrum för internationella relationer och händelser. Han blev vid sidan av Elin Wägner och Ludvig Nordström samhällsreportern i svensk diktning.⁸ Det som skiljer Hellström från de övriga tiotalisterna, eller de borgerliga realisterna, menar Erik Hjalmar Linder, är ”utlandssvenskens nyfikenhet och analyseringslust visavi det specifikt svenska.”⁹ I januari 1907 reste han till London för *Dagens Nyheters* räkning, den tidning han förblev trogen under hela sitt yrkesverksamma liv som journalist.¹⁰ Efter den definitiva hemkomsten 1936 valdes han in i Svenska Akademien 1942 och blev hedersdoktor vid Uppsala universitet 1943. Som utrikeskorrespondent gjorde han bland annat uppmärksammade reportage om franskt liv under första världskriget.¹¹ Han reste till Amerika mitt under brinnande världskrig nyåret 1918 och skildrade sedan stämningarna där vid tiden för fredsförhandlingarna i Versailles. Hellström kritiserar i romanen *Ett rekommendationsbrev* (1920) skarpt Amerikas kapitalism och rasism. Han skildrade också Hitlers första tid vid makten i initierade och starkt kritiska reportage från Berlin våren 1933, respektive Sovjetuni-

onen 1937. Anmärkningsvärt från vår tidshorison, när utrikeskorrespondenter är stationerade under längre tid på en viss plats, är att han reste till så många olika kris- och krigshärdar. I förhållande till alla dessa platser och konflikter behöll Hellström utrikeskorrespondentens balanserade blick och lät sig inte svepas med åt ena eller andra hållet utan förhöll sig i någon mening radikal och kritisk till samtidens alla auktoritära system.

Forskningen om Hellström har under senare år framför allt uppmärksammat hans texter som utrikeskorrespondent genom en rad skrifter i Gustaf Hellström-sällskapet och forskning av Cecilia Aare och Peter Forsgren. Forsgren fokuserar skärningspunkten mellan de två karriärerna när han i *Samlaren* 2018 i artikeln "Jag är ett mellanting" behandlar Hellström som utrikeskorrespondent genom en läsning av *Kärlek och politik* (1942), femte delen i den självbiografiska romanserien i sju delar om alter egot Stellan Petreus (1921–1952).¹² Forsgren poängterar att han även var en rar fågel i borgerlig press med sitt starka engagemang i ekonomiska och sociala förhållanden i de länder han var stationerad.¹³ Också Aares artikel "Narrativt engagemang och komplex berättarteknik i Gustaf Hellströms krigsreportage" i *Samlaren* 2021 behandlar Hellströms journalistik. I essäistiska mer än sceniskt berättande reportage framgår Hellströms radikalitet.¹⁴ Aares analys ligger således i linje med Linders syn att det sedan gammalt i Hellströms väsen fanns ett inslag av politisk radikalism, som hindrade honom att infångas av tidens hyperromantiska och reaktionära strömdrag.¹⁵

Radikal och internationell i journalistiken, men lite edvardperssonskt kåserande och kanske en smula nostalgisk inför det skånska gemytet, rörde sig Hellström ledigt mellan sin journalistiska och sin skönlitterära gärning, och i Stellan Petreus-serien finns rika skildringar av tillvaron som utrikeskorrespondent. Stellan blir alltmer kritisk mot det engelska klassamhället och solidariserar sig med den engelska arbetarklassen. Han blir då också medveten om sin egen position som svensk, tillika radikal liberal. Den engelska arbetarklassen och arbetarrörelsen uppfattar han som konservativ och är kritisk mot dess ovilja till våld, på samma gång som han behåller sin liberala tro på att det är möjligt att med kunskap och fredliga medel skapa ett bättre samhälle. Hellström intresserade sig alltså för arbetarnas villkor och fackföreningsrörelserna men förblev, som han själv säger, ett mellanting mellan en socialdemokrat och en liberal, liksom han också var ett klassmässigt mellanting.¹⁶

Under sina fyra år i Sverige 1923–1927 gav Hellström ut flera skönlitterära verk, dels del två och del tre i romanserien om Stellan Petreus, *En mycket ung man* (1923) respektive *Sex veckor i Arkadien* (1925), en berättelsesamling, *Olsson går i land* (1924), två novellsamlingar, samt slutligen *Snörmakare Lekholm får en idé*. Här skildras Sverige med utlandssvenskens distans, vilket också är inskrivet i fiktionen, då Charles Holmes återvänder till Sverige efter 20 år i Amerika. Fokus ligger dock på att sätta fram släktens

olika karaktärer, som alltså blir typer som spelar olika roller i den begynnande och fortsatta ståndscirkulationen.

Som skönlitterär författare har Hellström fallit i glömska på ett liknande sätt som den samtida Sigfrid Siwertz.¹⁷ I Erik Hj Linder, *Fem decennier av 1900-talet*, får Hellström många sidors utrymme och behandlas som en av tidens stora berättare. *Den svenska litteraturen* 1989 ger knappt fem spalters utrymme åt Hellström, varav två om Petreus-serien, en dryg spalt åt *Snörmakare Lekholm får en idé* och två knappa spalter åt *Carl Heribert Malmros* och *Storm över Tjurö*. Det nämns i förbifarten att han, vid utgivningen av *Dagdrömmar* (1921), Stellan Petreus-seriens första del, ”återvänt till Sverige efter flera år som korrespondent i London, Paris och USA” (172). I *Litteraturens historia i Sverige* (2013), som visserligen är ett mindre omfångsrikt verk, ryms Hellström på ungefär en spalt. Här nämns inte Petreus-serien alls, men *Snörmakare Lekholm får en idé* på femton rader, *Carl Heribert Malmros* på sju rader och *Storm över Tjurö* på sju rader. Förskjutningen av fokus i värderingen av Hellströms författarskap illustreras av att hans journalistiska gärning nämns först och betonas i texten: ”Som bildad och initierad korrespondent med brittisk framtoning har han sannolikt bildat skola i svensk journalistik.”¹⁸

Glasgow var, till skillnad från hur Hellström vidgade sina vyer, hela sitt liv fast förankrad i Richmond, Virginia, konfederationens huvudstad under inbördeskriget 1861–1865. Hennes värld, definierad av klassmässiga privilegier och hälsorelaterade svårigheter, var redan från början begränsad och snäv, då hon som barn fick all undervisning i hemmet. Hon studerade filosofi, social och politisk teori, litteratur och hade många kontakter runtom i USA och i Europa, men hennes geografiska och idémässiga hemvist och ständiga fokus i skrivandet förblev sydstaterna och specifikt Virginia. I romanform behandlade hon den komplexa omvandling som den amerikanska södern genomgått efter kriget och framåt, och de mänskliga och mellanmänskliga kriser och konflikter som ackompanjerade skiftet från 1800-talets mer självsäkra rassegregerade sydstaten till 1900-talets kluvna, stukade region. Slaveriets avskaffande 1865 i och med det trettonde tillägget till konstitutionen följdes av en lång period fortsatta rasmötsättningar men i andra former. Perioden präglades av förment öppenhet med icke desto mindre svårutrotad rasism, och det rasistiska Jim Crow-systemet kvarstod till 1965, ett helt sekel efter inbördeskriget och trettonde tilläggets införande.

En ärlig och oförskräckt blick på det ”fula” i den amerikanska södern var viktigt för Glasgow, och hennes grundläggande syfte som romanförfattare var att gräva djupare, vara modigare och skriva sannare än de sentimentalister som stannade på ytan och lutade sig mot konventioner och nostalgi.¹⁹ De ”typer” som Glasgow skriver fram i sina egna romaner som en del av en sociologisk analys i skönlitterär form skiljer sig enligt henne själv från de platta, enkelspåriga, oinspirerade typer som hon ser som föremålet för en amerikansk ”single-track mind”.²⁰ Hennes fokus på sanning och substans gör

att hon ofta tycks vilja upplysa och uppfostra läsaren, på ett sätt som kan verka omodernt. Samtidigt gör hennes bruk av ironi att effekten blir tvetydig. Alfred Kazin beskrev henne redan 1942 som en författare bestående av två poler:

She began as the most girlish of Southern romantics and later proved the most biting critic of Southern romanticism; she was at once the most traditional in loyalty to Virginia and its most powerful satirist; the most sympathetic historian of the Southern mind in modern times and a consistent satirist of that mind. She writes like a dowager and frequently suggested the mind of a nihilist; she was at once the most old-fashioned of contemporary American novelists and frequently the wittiest.²¹

Liksom Hellström kan Glasgow betraktas som ett "mellanting", men då mellan två olika slags romankonst, den traditionella och formmässigt enkla sedeskildringen och en mer nyskapande social historia i skönlitterär form med inslag av ironi och samhällskritik. Att hon var svårplacerad tycks ha påverkat värderingen. Forskningen har ofta handlat om inplaceringen av Glasgow i amerikansk litteraturhistorieskrivning, ett förlopp som präglats av problem och osämja:

During the decade after her death, a period when critics usually begin to approach consensus on the 'value' of a writer's work, Glasgow's commentators struck diametric stances. [...] The trends in Glasgow criticism have been far from orderly.²²

Redan 1942 hade Alfred Kazin kallat Ellen Glasgow för "a martyr to American criticism".²³ Både Kazin och Wittenberg anser att Glasgow blivit missförstådd och hårdhänt hanterad på det litterära fältet. Kazin ansåg att kritiker på vänstersidan ignorerade henne, då de inte kunde placera henne, och konservativa kritiker prisade henne blint, eftersom de kunde använda henne för att nedvärdera modernisterna.²⁴ Wittenberg bekräftar Kazins bild av Glasgow som ett slående exempel på en position mellan alla tänkbara litteraturkritiska stolar:

The novel was modern, but insufficiently so. Some of its merits were ignored, others erroneously inflated. The social historians accepted too readily its claim to realism, the Marxists dismissed it as reactionary, the New Critics judged it as aesthetically deficient, and most of the feminists have neglected it.²⁵

Även Jacobs påpekar att Glasgows ställning hotades från flera håll, inte bara av Faulkner som en representant för modernismen och det nya, utan också från den motsatta litterära strömningen som utgår från Margaret Mitchells *Gone With the Wind* (1936).²⁶ Glasgows långa period av högt anseende som sedan förbyttes i tystnad belyser det värderingsöde som intresserar oss och som Glasgow har gemensamt med Hellström som skönlitterär författare.

Romantexterna

Båda romantexterna är skrivna i traditionell form utan drag av stilistisk eller formmässigt experimentlusta och blir aldrig del av det modernismens segertåg som skulle komma att bestämma parametrarna för litterärt värde och värdering för lång tid framåt. De psykologiska perspektiv som förekommer i romanerna står heller inte för sig själva och innebär inte en egentlig undersökning av psyket med epistemologisk dominant, som i William Faulkners *The Sound and the Fury* (1929), utan är mera del av strålglansen runt Freuds idéer i tiden och fungerar istället främst som verktyg i en sociologisk analys.²⁷ Idéromaner är de båda och då av en lite äldre modell, där själva texten inte ställer krav på läsaren på samma sätt som vissa stilmässigt mer experimentella modernistiska texter. Ett exempel på denna omsorg om läsaren är en passus i *Snörmakare Lekholm*. Hellström är realist, men inte heller realismens illusion står för sig själv utan relateras i form av en äldre typ av metakommentar som nästan kan föra tanken till Fredrika Bremers romaner:

Han gick av och an på sitt hotellrum. Det myllrade i honom av minnen, tankar, känslor och frågor, som det skulle taga en bok att beskriva. Ty i dem låg hela hans historia, hans föräldrars, hans syskons, hans släkts.

Och det är om dessa tankar och känslor och det sätt, på vilket verkligheten besvarade hans frågor, som denna bok handlar. (vår kursiv, s. 16)

På ett nästan lika explicit sätt får läsaren tydliga läsanvisningar redan från början i *In This Our Life*, även om instruktionerna här ligger inom beskrivningarna av miljö och karaktärer i första kapitlet. Romantexten börjar med en symboliskt laddad plats, en gata med ett hus som ska rivas och som huvudpersonen Asa Timberlake betraktar som ett hus vars liv är slut, dess vita pelare redan på väg att raseras:

Nothing would remain in the end, not a brick, not a splinter of wood, not a tree, not a leaf, scarcely a blade of grass; for a new service station, flaunting a row of red pumps in front of a stucco arch, would presently spring up between a Georgian mansion and a Victorian dwelling in lower Washington Street. (s. 3)

Här får man en tydlig bild av hur den gamla södern med sina ”white columns” spricker upp och släpper in modernitet och nymodigheter, utbredd privatbilism i skrikiga färger. Omedelbart därefter placeras också Asa in i texten som en relik från förr som liksom de gamla hus som fortfarande står kvar måste maka på sig och försöka hitta ett sätt att fortsätta existera i en ny tid.

Texten antyder redan här de motiv som den skönlitterära sociologiska analysen av ett samhälle i förändring kommer att uppehålla sig vid – familjers uppgång och fall,

den avgrunds djupa klyftan mellan generationer, klass och status, melankoli och minne. Också Gustaf Hellström skrev om södern, men då den svenska södern, det vill säga Skåne. Hellström kom från Kristianstad, som utgör modellen för den skånska småstad, vars sociala och ekonomiska historia under hundra år skildras i *Snörmakare Lekholm får en idé*, från skråtvång till kapitalism.²⁸ Snörmakarens idé, att låta sönerna ta studenten, lyckas inte honom själv, men går i arv till sönerna som väljer diametralt olika vägar inför det immateriella fadersarvet. Den sociologiska analysen har de båda roman-texterna gemensamt.

De litteraturhistoriskt signifikanta drag som står mot varandra i både *Snörmakare Lekholm* och *In This Our Life* är å ena sidan ett arv från naturalismens ödesbestämning, dess intresse för att avslöja de mönster och mekanismer som finns i sådana bundna utvecklingsprocesser, och å andra sidan den fria viljan. I Hellströms roman finns ganska utförliga resonemang, knutna till olika karaktärer, där en brottning mellan dessa två synsätt sker. Hur fri är en individ att skapa sitt liv? Man brukar kalla *Snörmakare Lekholm* för den stora romanen om ståndscirkulationen och genom de tre generationer som skildras följer man samhällsutvecklingen från en situation där arbetsordningarna var förutbestämda och klassmässig inplacering – eller från början ständernas indelning – låg tämligen fast till större social rörlighet. Snörmakare Lekholm, leverantör av fransar och revärer till militären, får idén att hans söner skall ta studentexamen, vilket givit romanen dess titel. Det är svårt för läsare i vår samtid att förstå vilken oerhörd och nydanande idé detta är för en snörmakare, kommen ur generationer av snörmakare. Hans idé får stor betydelse för de kommande två generationerna, utan att han för den skull lyckas i sina föresatser. När tiden kommer för äldste sonen att bli student har faderns godhet visavi sin bror, som skulle bli läkare men blev suput, kostat alltför mycket och snörmakare Lekholm får heller inte längre behålla sitt uppdrag gentemot militären, han blir kort sagt ruinerad. Äldste sonen Carl (matematiker) för hans idé vidare för sina fyra söners räkning, men Anders (musiker) gör det inte för sina sex barn som växer upp mera vind för våg. Carls son Karl Lekholm, numera Charles Holmes, vänder hemåt från Amerika för att möta sin far och också för att fira sin farfars hundraårsdag 1924. Charles gav sig av i unga år för att han hade förfalskat faderns namnteckning, vilket förorsakat honom de svåra skuldkänslor han lidit av genom alla år han varit borta, och han söker nu svar:

Och så hade det kommit sig en natt, medan han låg vaken och stirrade ut i mörkret och tystnaden, och far och mor och alla dem av vilkas kött han var kött, passerade förbi i hans inre syn, plötsligt ställt sig själv den frågan: Om denna handfull människor voro de enda från vilkas öden du hade möjlighet att bedöma tillvaron, vad skulle du med ledning av dem fälla för omdöme om livet? Skulle du på grundval av dessa obemärkta existenser kunna skönja några bestämda riktlinjer?

De frågor om livet, dess värde, dess mening, dess mål, som under hans gymnasist- och första studentår trängt sig in på honom såsom de gjort med de flesta ungdomar av hans generation, stodo åter klarögd inför honom i gestalten av dessa livsöden, med vilka hans eget var på det intimaste förbundet och som han nu i ensamma stunder fogade samman ur allt han hört och sett av dem under sin barndom och ungdom.

Livet? Vad var livet? Vad lärde honom hans släkt om livet? (s. 18–19)

Tanken om släktens betydelse för individens utveckling går igen på många håll i litteraturhistorien, men det ligger nära till hands att tänka på naturalismen, med dess idéer om *le race, le milieu et le moment* (arvet, miljön och situationen), från Hippolyte Taine, den franske positivistiske filosofen och professorn i konsthistoria och estetik. Positivismens tydliga betoning på förklaring och empiri blir också Hellströms metod att gestalta sin släkts historia. Taineska lagbundenheter diskuteras i romanen genom de olika typer karaktärerna utgör. Ett intressant resonemang i sammanhanget är Charles bror Svens (uppfinnare och ingenjör) utläggningar om hur liten variationen är i typer av karaktärer, men hur det ibland kan bli slumpvisa nytillskott inom en släkt eller en kedja av människor. Livet och utvecklingen går långsamt och individen kan inte ha det stora perspektivet medan det pågår. Till exempel en uppfinning, menar Sven, kräver en rad olika hjärnor som tänker vidare från en grundidé, det är sällan en fungerande innovation är en enda persons verk. Mot detta mer naturalistiska drag står vissa av karaktärerna i den tredje generationen och också i viss mån Charles far Carl som representerar för den fria viljan. Man måste dock fråga sig hur romanens slut skall läsas. Det slumpvisa nytillskottet Staffan, i generationen efter Charles, är släktens geni och spås av Sven en framtid enligt den fria viljan: för Staffan är allt möjligt. Han är blott 20 år men under farfars 100-årsmiddag får de ett telefonsamtal som upplyser om att Staffan förolyckats på motorcykel. Skall vi förstå det som att en viss ödesbestämning återstår?

Glasgows roman är liksom Hellströms en idéroman på så vis att den genom karaktärer och handling utför en sociologisk analys av samhällsomvandling och kampen mellan öde och vilja, det förflutna och det nya. Det problem Glasgow intresserade sig för var det moderna temperamentet, vilket hon ansåg sakna fasta normer och värderingar. I kapitlet om *In This Our Life* i *A Certain Measure* (en märklig samling av Glasgows egna texter om sina skönlitterära verk) poängterar Glasgow att hon försökte fånga det hon uppfattade som ett skifte mellan tidsepoker, en tidsrymd mellan två lägen då historien ändrar riktning eller karaktär: "For I was dealing less with a declining social order than with a dissolving moment in time, with one of those perpetually returning epochs, which fall between an age that is slipping out and an age that is hastening in". Glasgow tillägger att huvudpersonen Asa är mera än en individuell karaktär, då han är tänkt att inrymma hela kollektivets inre liv.²⁹

Karaktärerna är i Glasgows ögon typer snarare än unikum och deras masker och

hemligheter, känslor och (mar)drömmar, speglar tiden och hur olika generationer med vitt skilda värderingar drabbas av dramatiska händelser och kriser. Här vacklar dock Glasgow mellan att uppfatta kritiska skillnader mellan olika amerikanska levnadsöden bestämnda av ras och hudfärg och att i nästa andetag förgäves försöka fånga det förment allmänmänniska. Ett exempel på det förstnämnda är när Asa begrundar Parrys totala förvandling efter att ha hamnat i fängelse för något han inte gjort: "How could an incident like that, barely twenty-four hours in jail, have completely knocked the spirit out of a boy who was so nearly white?" (s. 577). Ett exempel på det sistnämnda är när Asa tänker att samma uppgivenhet även präglar alla (vita) i hans närhet, inklusive dottern Stanley som var orsaken till Parrys olycka: "Life had defeated them. [...] Or was this sense of puzzled failure nothing more than the despondent mood of an age that is finished?" (s. 578).

Redan i den scen som beskrevs i inledningen etableras den sociologiska analysen. En man i arbetskläder får veta att Asa numera arbetar i sin farfars gamla fabrik:

"Your're kidding. Not in your grandfather's factory? But I recollect hearing something about it. Your folks lost out a long time ago—didn't they?—when the works were sold?"

"Lost out. That's right."

"And you went back to work there. Good Lord! What will the old man say when he hears of it? He used to think the Timberlakes were the top of creation."

"Tell him I went in at the bottom. That was forty-seven years ago." (s. 4)

Samtalet fortgår om hur de gamla byggnaderna som ska rivas är gedigna och byggda för att hålla över lång tid, till skillnad från det nya huset som Asa med familj nyligen flyttat till, och hur både byggnader och träd verkar streta emot när de måste bort. Den yngre mannen, i förhållande till Asa en uppenbar talesperson i texten för en ny generation, håller naturligtvis på utveckling och framåtblickande: "Well, I like to see things come and go. I'm always glad when I get a job clearing away something old." (s. 5) Här, inom loppet av de allra första sidorna, målar Glasgow upp de konfliktlinjer som romanen följer. Det handlar om den sammansatta och stökiga situation som uppstår i sydstaterna när det gamla, arvet från 1800-talet med ekon från inbördeskriget och därpå följande fortsatta sociala motsättningar, mot slutet av 1930-talet, efter ett decennium av ekonomisk depression och samtidigt som USA står på tröskeln till inträde i andra världskriget, slutligen börjar rivas och tvingas ge plats åt det nya.

In This Our Life har ansetts likna äldre sedesskildringar som tilldelats Pulitzerpriset, till exempel Booth Tarkingtons *The Magnificent Ambersons* (1918), men Glasgow skilljer sig från författare som skrivit i samma tradition tidigare genom att hon inte lindar in känsliga ämnen som otrohet och självmord.³⁰ Hennes mer nyktra och realistiska, ibland naturalistiska, stil hänger ihop med hennes syn på den amerikanska identiteten

och amerikansk litteratur, särskilt i sydstaterna. Det amerikanska folket växte upp för snabbt och ofullständigt, menar hon, och blev därmed ”a nation of glorified amateurs [...] we continued to mistake facility for genius. [...] our sentimentality was so close to the skin that it would drip if it were touched”. Hon är berömd för sitt svar på frågan vad södern behöver allra mest istället för sentimentalitet: ”Blood and irony”.³¹ Hennes specifika ansvar som sydstatsförfattare i det här hänseendet är något centralt och uppenbart för henne:

All America had dropped back into adolescence in fiction; but in the South there was not only adolescence to outgrow, there was an insidious sentimental tradition to live down. I had been brought up in the midst of it; I was part of it, or it was part of me; I had been born with an intimate feeling for the spirit of the past, and the lingering poetry of time and place. [...] I revolted from sentimentality, less because it was false than because it was cruel. An evasive idealism made people insensitive; it made people blind to what happened.³²

Hennes motbild i *In This Our Life*, en bild av sydstaterna som inte är sentimental, blind och idealistisk utan klarsynt, blodig och ironisk, men i en form som liknar en konventionell sedesskildring, gör texten till en svårplacerad idéroman som framstår som både bakåtsträvande och nyskapande. Hellströms bild av begynnande ståndscirkulation i en skånsk småstad bärs av utlandssvenskens breda och i hans fall insiktsfulla perspektiv men hans romantext har samtidigt ett kåserande, ibland nostalgiskt drag som på liknande sätt skapar en dubbelhet liknande Glasgows och som kan ha påverkat varaktigheten i värderingen av hans skönlitterära värv.

Litterära priser som performativt mått

Genom att belysa de litterära priser som Hellström och Glasgow tilldelades kan vi få syn på några av de implicita värderingsramar som dominerade under sent 1930-tal och tidigt 1940-tal i Sverige och USA. I vår undersökning ser vi litterära priser som både mått och medel i förhållande till värde,³³ det vill säga – med vår term – som ett performativt mått. De Nios Stora pris är väl valt för vårt projekt när man ser till prisets tillkomst. I biografien *Diktarhjärtat. Lotten von Kraemers litteraturliv* (2022) skildrar Anna Williams, ordförande i Samfundet de nio, den kvinna som enligt sitt testamente instiftade Samfundet de nio. Lotten von Kraemer publicerade under sin livstid ”trettion diktsamlingsar, fem dramer, två prosaböcker, en reseskildring i bokform, en debattskrift, ett åttiotal dikter i tidningar, tidskrifter och kalendrar, inlägg i olika samhällsfrågor samt en handfull noveller och prosastycken.”³⁴ Hon gav dessutom ut och redigerade tidskriften *Vår tid* 1877–1879. Trots denna idoga gärning blev hon aldrig riktigt

erkänd som en betydande författare, hon nådde med andra ord aldrig ens Herrstein Smiths första värderingsförlopp. Hon fick därmed aldrig några priser, men som aktör blev hon desto viktigare genom att hon var den som instiftade ett pris som fortfarande, över hundra år senare, delas ut och skapar värde åt andra författarskap. Samfundet de nio skulle främja den svenska litteraturen, bestå av fyra kvinnor och fyra män samt en ordförande som varannan period skulle vara en man, varannan en kvinna. von Kræmer dog i december 1912 och testamentet, som tillkännagavs offentligt i mellandagarna 1912 bestreds av släktingar, vilket gav upphov till ganska många turer, innan de första priserna kunde delas ut 1916.

Listan över pristagare av De Nios Stora pris under perioden vi studerar är särskilt talande, inte bara generellt som tecken på litterär värdering av enskilda författare, utan den åskådliggör också en starkt föränderlig brytningstid i svensk litteraturhistoria från traditionalism till modernism och från borgerlig realism till autodidakternas arbetarlitterära realism.³⁵ Hotet mot de traditionella kom från två håll och var alltså både estetiskt och klassbaserat. Den borgerliga realismen spinner vidare på den borgerliga 1800-talsromanen. Den senare var sprungen ur den nya klass som borgerskapet då utgjorde och dess på vissa sätt nymornade, kanske rent av radikala samhällsröst. Denna var under 1800-talet först framväxande och sedan dominant fram till första världskriget, men kom sedan att ersättas av modernismen, en ny framväxande och sedermera dominant tradition. Prisnämndens strategi under denna litteraturhistoriska övergångsperiod var att dela ut priset omväxlande till en traditionalist och en modernist eller autodidakt, antingen åren följande på varandra eller samma år, till exempel år 1936 då Bertil Malmberg och Eyvind Johnson belönades, eller 1941 då Olle Hedberg och Ivar Lo Johansson båda prisades, och i detta värderingsstrategiska sammanhang får Hellström ensam priset 1937 som tiotalist, följd av Harry Martinsson året efter.

Vid tiden för Hellströms pris var hans roman *Snörmakare Lekholm* får en idé en självklarhet för en bokläsande allmänhet, och än idag är den respekterad och känd bland litteraturhistoriskt bevandrade läsare som ett av tiotalisternas mest framstående verk, på nivå med Sigfrid Siwertz *Selams* (1920), trots att den idag inte läses av gemene man eller ges ut på nytt. I sammanhanget skall man inte glömma att texten behandlar den begynnande ståndscirkulationen och förändringen mot en mer rörlig klasstruktur som så småningom, långt efter att romandiegesen i *Snörmakare Lekholm* tar slut, skall landa i det svenska folkhemmet. I sin tid var romanen alltså starkt framåtpekande, men idag kan den inte fullgöra sin performativitet i detta avseende. Vad gäller sociala mönster och orättvisor – knappast lindrigare i dag än på Smörmakare Lekholms tid, men annorlunda – kunde man kanske tänka sig att en roman om en kraftfull samhällsomvandling skulle byta tillbaka till värderingsförlopp två, alltså väcka ett nytt intresse, enligt Herrstein Smiths idéer. Samhället i dag är dock så heterogent med många löst

sammansatta subkulturer som inte ingår i en gemensam berättelse att det inte går att jämföra med skråsamhället där skråna var byggstenar i en sådan gemensam konstruktion. Hela frågan om ståndscirkulationen har blivit obsolet i dag, när klassbegreppen ser så annorlunda ut och klassresor under lång tid varit oproblematiska eller till och med påbjudna. Istället tycks skillnaden mellan rika och fattiga i Sverige åter skena på ett sätt som är främmande för varje person född mellan 1950 och 1975, men på andra grunder. Segregationen ser annorlunda ut och bygger på ett redan rörligt klassamhälle och omfattande migration.

Klass behandlas skönlitterärt på ett helt annat sätt idag, vilket Åsa Arping visat i *Att göra klass* (2022), jämfört med den tid som Hellström skildrade, då det framstod som en radikal handling att välja en annan bana än den normativa för skrå, släkt och familj.³⁶ Idag förhåller vi oss, i synnerhet unga människor, till en digitaliserad värld som lika ”verklig” som den fysiska världen. Vi har kommit så långt ifrån samhällets fyra ständer och deras upplösning i ståndscirkulation att dagens läsare inte riktigt kan relatera till den samhälleliga problematik som beskrivs i *Snörmakare Lekholm får en idé*. Samhällsutvecklingen går dessutom så mycket snabbare att en ung läsekrets knappast skulle kunna urskilja de problem som snörmakare Lekholms söner stod inför. Alltså fyller inte romanen idag den funktion som gav den dess värde, eller någon annan motsvarande. I vår tid har den ingen framåttekande riktning och dess sociologiska analys – vilken per se kräver en sådan riktning – kan därmed inte fullgöra sin performativitet.³⁷ Det samhälleliga mål som tycks framskymta har från vår tidshorisont redan för längesedan uppnåtts och passerats.

Glasgow fick så småningom mot slutet av sitt liv och sin karriär Pulitzerpriset 1942 för *In This Our Life*, som dock inte räknas som en av hennes bästa romaner och som inte heller helt och hållet övertygade kritikerna.³⁸ Många verkar anse att priset för *In This Our Life* egentligen delades ut till Glasgow för tidigare litterära prestationer, till exempel som ett tröstpris för att hon inte fick Pulitzerpriset för *A Sheltered Life* (1932).³⁹ Hur det gick till när Glasgow valdes till pristagare illustrerar den typ av litterär värdering som förekommer i samband med litterära priser – en förhandling om värde som inte enbart gäller texten eller författarskapet i sig, utan även inbegriper eventuella falangstrider, strategiska hänsyn tillika slumpmässiga mått och steg, hela den kulturella kontexten.

År 1942 bestod Pulitzerjuryn av den nye medlemmen Gilbert Highet och veteranerna Jefferson Fletcher och Joseph Krutch, alla tre verksamma vid Columbia University.⁴⁰ I sitt rekommendationsbrev skrev de att

none of the novels brought to [our] attention seemed of really outstanding merit or equal to many at least of those which have received the prize in the past. [...] Had it not been

for the fact that no prize was awarded last year [we] would probably have recommended that none be awarded this year.⁴¹

Juryn insåg dock att två år i rad utan romanpris inte gick för sig, så de rekommenderade följande fyra romaner (utan särskild inbördes ordning) som "the least bad choices in their opinion": *Windswept* av Mary Ellen Chase, *The Great Big Doorstep* av E. P. O'Donnell, *Storm* av George Stewart och *Green Centuries* av Caroline Gordon.⁴² Medlemmar i Pulitzerstyrelsen lade sig dock i, vilket de tydligen brukade göra, och skrev flertalet brev till Joseph Pulitzer Jr, son till grundaren av Pulitzerprisen. Ett brev från romanförfattaren W. E. Woodward lyfte fram Upton Sinclairs *Dragon's Teeth*, men den hade kommit ut samma år och skulle senare komma att tilldelas priset året efter, 1943. Ett annat brev från Julian LeRose Harris på *Chattanooga Times* prisade istället Ellen Glasgow och hennes roman *In This Our Life* som kom ut 1941. Harris skrev långt och översvallande om Glasgows långa och anmärkningsvärda litterära bana och kallade henne en av de viktigaste romanförfattarna under de senaste 20 åren. Hans argument var för det första att Glasgows litterära produktion hittills var mer än tillräckligt framstående för att hon skulle komma i fråga för priset, och för det andra att hennes arbete inte skulle kunna fortgå länge till, eftersom hon nu närmade sig en ålder av 70 år. Harris lyckades med det han hade föresatt sig.⁴³ De tre jurymedlemmarna, grundligen överkörda av Pulitzerstyrelsen, valde att inte återvända året därpå – ett fiasko. En helt ny jury sattes samman inför tilldelningen av 1943 års pris, överskuggad av frågan om juryns egentliga inflytande på styrelsens beslut om pristagare.

Efter Glasgows död visade sig hennes status som prisbelönt amerikansk författare vara bräcklig.⁴⁴ Glasgows ställning i amerikansk litteraturhistoria är tudelad, på sätt och vis etablerad som betydande men samtidigt ofta omnämnd som anmärkningsvärt eller oförtjänt obetydlig, "a reputation that still has not been acknowledged as major or, except in a provincial or regional sense, great".⁴⁵ På så vis hade Glasgow fel när hon 1897 uttalade ett motto för sitt framtida rykte som författare: "I will become a great novelist or none at all."⁴⁶ År 1949 låg hon, "the voice of the South", jämtes med Sarah Orne Jewett på UNESCOs lista över inflytelserika amerikanska romanförfattare och hennes texter förekom flitigt i de viktigaste antologierna under 1940-talet.⁴⁷ Glasgows författarskap utgör vid den här tiden ett instabilt mellanläge i förhållande till å ena sidan mer konventionella sydstatsförfattare som förknippas med en traditionell amerikansk romankonst med typexemplet Mitchells *Gone with the Wind* och å andra sidan det nya, moderna som nästan alltid får representeras av Faulkner. Glasgow skiljer sig från samtida författare på ett sätt som åtminstone under en period uppmärksammas och uppskattas av kritiker och läsare och omkring mitten av 1900-talet räknas hon möjligen som den mest berömda sydstatsförfattaren. Men förändringen i prestige

kommer snabbt när Glasgow blir en marginell figur i amerikansk litteratur: ”Beginning in the 1950s William Faulkner came to supplant Glasgow’s regional monopoly in the American canon—a change reflected in anthologies of the period and likely brought on by emerging New Critical tastes.”⁴⁸ Susan Goodman skriver i en recension av Pamela R. Matthews *Ellen Glasgow and a Woman’s Traditions* (1995) om Glasgows öde i värderingshänseende:

History has, in fact, proved unkind to Ellen Glasgow. Less famous than Margaret Mitchell, less studied than Gertrude Stein, less canonized than William Faulkner, she has yet to enjoy the resurgence of attention accorded to many writers of her generation. Although questions of literary reputation in the United States have always been complicated by such issues as gender and class, race and politics, or regional and cultural allegiances, the reasons for Glasgow’s neglect remain baffling.⁴⁹

När Marjorie Rawlings bara sex år efter Glasgows död (1951) sa att hon skulle skriva en biografi om den äldre författarkollegan fick hon frågan: ”Why write the life of some obscure person?”⁵⁰ Pulitzerpriset bidrog alltså inte med någon uthållig stjärnglans eller någon varaktig litterär uppvärdering i Glasgows fall. För att tala med Herrstein Smith kan *värdets tillfälligheter* uppenbarligen motverka den gest av varaktighet ett litterärt pris utgör och det kan då förlora sin funktion som performativt mått på samma sätt som ett skönlitterärt verk kan förlora sin performativitet. Värderingsförloppen för Hellströms respektive Glasgows författarskap ser olika ut, men deras prisbelöningsprocesser säger något litteraturhistoriskt viktigt om såväl det svenska som det amerikanska litterära fältet.

Geografiska och filosofiska hemvister

Faulkner har ofta ställts emot Glasgow som den sydstatsförfattare som ”vann” slaget om läsare, kritiker och litteraturhistoriker. En viktig milstolpe i Glasgowforskningen är dock C. Hugh Holmans *Three Modes of Modern Southern Fiction: Ellen Glasgow, William Faulkner, Thomas Wolfe* (1966) där Glasgow inte jämförs med den Faulkner vi känner i dag, och därmed rankas långt under honom som en mindre framstående författare, utan istället lyfts fram som representant för det första av tre distinkta ”modus” för sydstatsfiktion.⁵¹ Här i mitten av 1960-talet har kanoniseringen av Faulkner inte ännu skett enligt Herrstein Smiths begrepp *endurance* och den tredje, mer stabila värderingsbanan. Holman hävdar att litterära traditioner och sociala mönster i olika distinkta regionala sammanhang i den amerikanska södern har haft avgörande betydelse för litterär form och metod hos författare verksamma i dessa sammanhang. Han väljer ”Ellen Glasgow as spokesman for the Tidewater South, Thomas Wolfe for the Pied-

mont South, and William Faulkner for the Deep South"⁵² då var och en av dessa är "the finest novelist of his [sic] sub-region."⁵³ Här står alltså Glasgow jämsides med Wolfe och Faulkner som talesperson för en region, tillika en av "de bästa".

Det är underförstått att var och en av Holmans "Souths" kräver värdering och analys i enlighet med dess särart. Detta utmanar i viss mån den gängse litteraturhistoriska bilden att Faulkners storhet kan slås fast generellt och i likvärdig konkurrens med *alla* författare från den amerikanska södern under första halvan av 1900-talet. Intressant nog diskuterar Holman varaktigt litterärt värde endast i förhållande till Faulkner. Han antyder att Faulkners teman är *särskilt* förankrade i en viss tid och en viss tidsanda, att detta innebär en metodologisk risk för en författare, och att man kan undra om hans romaner kommer att förbli lika viktiga och uppmärksammade i ett senare skede, när Faulkners samtid blivit till ett fjärran förflutet:

There can be, and there is, much question remaining as to whether or not the tremendous emotional response which we today are giving to Faulkner's work is a response which will still be present when the immediate social issues with which it deals—those of race and class—have passed into a different phase and when the work must survive not in terms of what is happening today in Mississippi or in Alabama but in terms of how these historical data have been used to make a statement about the remote past and to use that statement to talk of man's lot in his world. [...] [Faulkner's characters are] overwhelmingly representative of ideas and of regions, and some of that energy is borrowed from the present day historical context. Such a method runs a grave risk [...]. In our time, when the issue of race is world-wide and powerfully evocative, who can say what amount of Faulkner's power is borrowed from our present difficulties?⁵⁴

Den här typen av fråga ställer inte Holman någon annanstans, varken om Glasgow eller om Wolfe. Holman menar ändå slutligen att han skulle bli förvånad om den kosmiska mening som finns i Faulkners mikrokosmos, motsvarande hela det makrokosmos som utgörs av den samlade mänskliga erfarenheten, inte kommer att "transcend the passing of the emotions inherent in the events he uses".⁵⁵ Holman menar att Faulkner "fashions not only a record of the Deep South but also a tragedy of human ambition, perhaps as deeply rooted in universal experience as any has ever been in our national literature".⁵⁶ Denna analys förklarar möjligen delvis varför Faulkner, snarare än Glasgow, långt senare och fortfarande på 2020-talet framstår som den viktigaste och mest framstående av 1900-talets sydstatsförfattare.

På ett ovanligt sätt för en litteraturvetare uppehåller sig Holman vid slätter och floder, kuster och berg, och förklarar uppdelningen av södern i termer av geografi, topografi och klimat, tillsammans med migrationsmönster och vilka typer av nybyggare som först koloniserade de olika delarna. De olika miljöerna erbjuder helt enkelt förfat-

tare olika sätt att skriva: "H. A. Taine's 'race, surroundings, and epoch' differ markedly in each sub-region; and the result is a radical [...] difference in the works of fiction shaped by the various sub-regions. This distinctiveness is pervasive and almost total".⁵⁷ På grund av hur samhällen på olika platser i Södern utvecklades och vilka grupper som bosatte sig var hävdar Holman till exempel att den subtropiska "Deep South" med sin rika jord och "an imperfectly transmitted dream of plantation glory" (Faulkner) utvecklades till en skev, förvrängd version av Glasgows Tidewater.⁵⁸

Tidewater Virginia har en plats i amerikansk historia som "the oldest culture produced by English-speaking people in the Colonial South".⁵⁹ De engelska äventyrare som först sökte sig dit försökte återskapa en social ordning så snarlik den brittiska aristokratien som möjligt och lyckades även lägga grunden till hierarkiska värderingar och strikt klassåtskillnad i denna del av södern.⁶⁰ Idealet uppnåddes dock aldrig helt, och förfallet inleddes redan i början av 1800-talet. Den aristokratiska modellen levde sedan kvar i egenskap av dröm och övertygelse snarare än realitet, och kulturen längs Virginias kust blev därmed "perhaps as fruitful an area for the novel of manners as America has ever produced".⁶¹ Glasgow såg och beklagade enligt Holman att traditionerna hade stelnat till meningslöst posering och insåg samtidigt att hennes plats på jorden passade särskilt bra för både komiska och tragikomiska sedesskildringar.⁶² Hennes del av södern

had reached the stage by the 1930's where its virtues were of the past, its strengths in legends and not facts, and its structure honeycombed with the dry rot of time and custom. [...] Such a culture in such a state compellingly demanded to be treated in the novel of manners.⁶³

Holman nämner Jane Austen som den författare som är mest förknippad med genren och påpekar att författaren av sedesskildringar ständigt måste söka "arrested moments"⁶⁴ i en föränderlig värld. Här erbjuder Glasgows bild av den amerikanska södern en adekvat grogrund för en liknande litterär behandling av samhällseliga mönster och värderingar genom karaktärerna. Samtidigt försökte Glasgow i en lång rad romaner publicerade mellan 1897 och 1941 skriva "the social history of Virginia from the civil war to the present".⁶⁵ Hennes ämne var jordbrukskulturens tillbakagång i samband med den industriella revolutionen, och hon var särskilt intresserad av hur medelklassen långsamt men stadigt växte fram som den dominerande kraften i regionen. Här finns en motsättning mellan en historiskt svepande ansats och ett intensivt fokus på de pausade ögonblicksbilder som gör det möjligt att skärskåda seder och bruk. Holman nämner även hur Glasgow avviker från den arketypiska (engelska) formen där karaktärerna prövas mot uppförandekoder som hör till "a sharply arrested moment in history".⁶⁶ Glasgows texter skiljer sig från Austens i det här avseendet, eftersom konventionerna som hör till den förras fiktiva värld har tömts på det innehåll och de övertygelser som

de en gång uttryckte. Hennes karaktärer tampas därför inte med en meningsfull och aktiv social kod, utan utmärker sig genom ett lönlöst motstånd mot en död sådan.⁶⁷

Holman utgör som det verkar ett undantag i en litteraturkritisk tradition där Glasgow ofta betraktas som svårplacerad, på tvärs mot gängse kategorier. Hennes texter framstår som både i någon mening konventionella och på andra sätt nyskapande. Hennes författarröst uttrycker både en aristokratisk *Southern belle* och en viljestark och rebellisk *outsider*. Hon tillhör ingen uppenbar litterär gruppering eller tradition. Utanförskapet hör ihop med en övertygelse att den amerikanska litteraturen i stort – med undantag av hennes egen och några till – är undermålig, och det gäller även tjugotalets högt värderade litteratur skriven av exilförfattare under "rootless years in American literature".⁶⁸ Glasgow anser att föresatserna hos dessa författare var goda, men att uppbrottet från "parochial smugness and village mores" urartade genom att även förnuftet lades åt sidan.⁶⁹ Resultatet blev "a desultory guerilla uprising of the primitive, and [...] a final tremendous assault upon the intellect" då en rad "bold young men, from the Middle West, were learning about America on Paris boulevards" och hängav sig helt och hållet åt känsla, tillgänglig och demokratisk, istället för tanke.⁷⁰

Det man lärde sig i Paris och som låg långt ifrån Glasgows geografiska såväl som filosofiska hemvist var Bergsons viljefilosofi, där ögonblicket och livskänslan – *l'elan vital* – stod i centrum. Det var nog smickrande att upptäcka, påpekar Glasgow torrt, att alla plötsligt ägde filosofi utan att behärska den: "Bergson's theory of the élan vital [...] was now filtering down into the lives of people who had never heard of Bergson, or indeed of any wiser philosophers".⁷¹ De unga männen från mellanvästern

looked beyond the honest realism of *Main Street* and *Babbitt* into the distorting mirror of America seen from abroad. [...] Novelists and critics alike were tumbling, head foremost, into the soft modern theories. [...] the more shallow and formless and flimsy a book appeared, the more certainly it would prove to be a work of effortless genius, predestined to reach a vast audience [...].⁷²

Hade manne Glasgow sett Hellström och hans utifrånblick på samma sätt? Också han blev drabbad av filosofi, var som ung bergsonian och såg Sverige från utlandet. Hellströms författardrömmar uppskattades inte av fadern och efter en brytning med denne övergav han Skåne och flyttade utfattig till Stockholm, där han träffade John Landquist och Elin Wägner. Landquist hade ett starkt inflytande på flera av tidens författare genom sin bergsonska viljefilosofi som stod i motsats mot tidens mode, den schopenhauerska melankolin och naturalismens ödesbestämning. Redan 1906 hade Landquist beslutat att syssla med viljeproblemet (med inflytande från Bergson), där han anade en mera energisk och befriande lösning än den schopenhauerska. "Och sant är det nog också, att den unge Hellström intog en vacklande hållning till viljeproble-

met.”⁷³ Charles Holmes pappa i *Snörmakare Lekholm får en idé* tar avsked från en ställning som underofficer, det vill säga han fullföljer inte det öde han är förelagd, utan blir istället kamrer. Men romanen visar samtidigt prov på att Hellström under 1920-talet har en vacklande hållning till viljeproblemet – det är mycket kvar av naturalistiska lagbundenheter i romanen, och det är påfallande att få viljor är särskilt fria. Karaktärerna är snarare funktioner av arv och miljö, och emellanåt av situationen. Sätillvida hade nog inte Glasgow kunnat bunta ihop honom med dem som företrädde skenet av Bergsons idéer snarare än substansen, och inte heller beskylla honom för att skriva ytligt, formlöst, tunt och snabbt hopkommet.

Posör av sådant slag är Hellström inte alls, utan i romantexten fast förankad i den skånska myllan, även om han har utlandssvenskens utifrånblick på Sverige. Aare pekar på hur komplex narratologin är i Hellströms reportage, där han är en mer radikal textskapare än i sin skönlitterära produktion. Hon utvecklar en teoretisk modell över hur ”en reporters *professionella (kontextuella) engagemang* omsätts i ett *narrativt (textuellt) engagemang* i reportagetext”.⁷⁴ Hon skiljer i sin analys mellan *en berättande reporter* och *en upplevande reporter* och stödjer sig i analysen på diskursnarratologi men också *kognitiv narratologi* och *narrativ empati*, där hon i det senare skiljer mellan *narrativ inlevelse* och *narrativ medkänsla*.⁷⁵ En fråga att ställa, med hänsyn till att Hellström hade två karriärer och röner mer uppmärksamhet idag i sin journalistiska gärning än i sin skönlitteratur, är om hans romaner är mindre narratologiskt sofistikerade. Detta kanske också i någon mån, vid sidan av att den sociologiska typifieringen inte åldrats med behag, förklarar att hans texter inte läses längre. Den narrativa empati i hans reportage som Aare behandlar har inte riktigt en motsvarighet i romantexten *Snörmakare Lekholm får en idé*, där stilen hela tiden upprätthåller en viss distans genom en lätt kåserande ton. Romantextens allvar, och dess höga värdering i samtiden, ligger istället i det idémässiga hanterandet av karaktärerna som typer i filosofisk och sociologisk mening. Sinsemellan är Glasgow och Hellström mycket olika som författare, men detta fokus har de gemensamt.

Konkluderande reflektioner

Bland alla författare och litterära verk som sjunkit undan till det första av de tre litterära värderingsförlopp Herrnstein Smith beskriver – texter som inte längre performativt fullgör de funktioner som en gång efterfrågades och hyllades⁷⁶ – har vi här undersökt Gustaf Hellströms *Snörmakare Lekholm får en idé* och Ellen Glasgows *In This Our Life* och uttalar oss om verkens liksom om författarskapens öden.

De två författarnas ställning som olika sorters ”mellanting” kan analyseras med hjälp av Herrnstein Smiths värderingsförlopp. Det första förloppet innebär texter som

förlorat sin performativa funktion och glömts bort, det andra texter som behållit eller återfått sin funktion eller fått nya funktioner, medan det tredje gäller texter som upptagits i kanon. De författarskap och texter som vi intresserar oss för oscillerar mellan förlopp ett och två. Glasgows "mellan" handlar om att hamna mellan alla tänkbara stolar, varken det ena eller det andra, så hennes text inte längre fyller den performativa funktion som skulle ha kunnat hålla kvar henne på bana två. Hellströms "mellan" handlar om att ha två karriärer, där texter från den ena förlorat sina funktioner och därmed hamnat i förlopp ett, medan texter från den andra på nytt fyller olika funktioner idag och har skiftat tillbaka till förlopp två.

Att Hellström var en betydelsefull aktör i sin tid råder inga tvivel om – han var akademiledamot, mellan 1936 och 1943 ordförande i Pen – och för den generation läsare som växt upp med Siwertz är också Hellström en självklar och etablerad författare under mellankrigstiden. Idag är hans skönlitteratur dock läst av få eller inga, även om snörmakare Lekholm inte är helt bortglömd av litteraturvetare. Vid tiden för Bengt Tomsons avhandling om Hellströms väg fram till *Snörmakare Lekholm får en idé*, 1961, ansågs idéromaner om äldre tid fortfarande intressanta för forskningen.⁷⁷ Då var även *Snörmakare Lekholm får en idé* ännu självklart en betydande svensk roman, något av en klassiker. På senare tid har intresset och forskningen svängt mera mot Hellströms journalistik. Att intresset för hans radikala utrikeskorrespondens kan komma att öka ytterligare är en rimlig prognos. Vi står återigen i en tid där skickliga utrikeskorrar med gott omdöme ger oss viktiga rapporter om krig i vårt närområde. Det är symptomatiskt att det kom en biografi om Hellström 2003 som behandlar hans värv som utrikeskorrespondent och att Aares *Samlaren*-artikel också fokuserar detta. Forsgrens artiklar om Hellström som ett mellanting inbegriper båda karriärerna, när han diskuterar romanerna men också i hög grad journalistkarriären via Hellströms självbiografiska Stellan Petreus-serie. Det verket i hela sju delar vittnar också om att Hellström själv möjligen såg sitt liv som journalist som väl så viktigt som det skönlitterära författandet.⁷⁸

Tack vare sina dubbla karriärer behövde inte Hellström vara så upptagen av sin egen position som romanförfattare, och han beskriver till och med sig själv via alter ego Stellan Petreus i *Kärlek och politik* (1942) som en författare av andra rang. Glasgow där emot försökte konstruera en betydande författarpersona och ett framstående författarskap, men som vi visat återkommer ständigt i kritik och forskning en uppfattning om henne som utlämnad åt värderande krafter på det litterära fältet som hotar denna ambition. Det är naturligtvis mycket vanligt att "minor classics" går samma öde till mötes som *Barren Ground*, när smaken ändras och textens teman blir omoderna, men Wittenberg menar ändå att Glasgows berg-och-dal-banefärd i litterär status sticker ut. Med Herrnstein Smith kan man säga att hon ovanligt många gånger oscillerar mellan bana ett och bana två, för att slutligen bli nästan helt bortglömd. Hon hyllades och

kultiverades i mitten av 1920-talet av vissa inflytelserika kritiker och hennes anseende steg mycket snabbt.⁷⁹ I en lista från 1929 som rangordnade amerikanska romanförfattare hamnade Glasgow på den tredje nivån, medan Willa Cather och Edith Wharton toppade listan och den nästa högsta nivån utgjordes av Theodore Dreiser och James Branch Cabell med flera.⁸⁰ Det litteraturkritiska fenomen som följde på utgivningen av *Barren Ground* – nämligen att hon ansågs ha blivit upphaussad utan täckning – orsakade dock efter hennes död 1945 en backlash för hennes anseende både som författare och person.⁸¹ Under decenniet efter hennes död ändrade många av Glasgows tidigare vapendragare uppfattning om henne och uttalade sig negativt om hennes texter, och *Barren Ground* gick ur tryck i nästan tio år.⁸²

Framför allt kan Glasgows ställning som författare kopplas till Faulkners. Den jämförelse i litterär värdering dem emellan, som så småningom fastställde Faulkner som mästaren och Glasgow som mindre betydelsefull, förefaller närmast vara ett nollsummespel i litterärt värde. Den enes död är den andres bröd:

Her early proponents denounced his work, and his found hers old-fashioned. Not surprisingly, she was ascendant while Faulkner struggled in relative obscurity, but as his reputation rose mightily, hers fell with startling rapidity.⁸³

Glasgows gyllene medelväg mellan stilmässigt konventionella och innehållsmässigt nyskapande drag började efter författarens död 1945 framstå som irrelevant och obegriplig i förhållande till de två tydliga linjerna i sydstatslitteraturen: Faulkner, å den ena sidan, och Mitchell, å den andra. Trots undantaget Holman som fortfarande i mitten av 1960-talet höll henne högt var Glasgow i förhållande till den dikotomin ”modern, but insufficiently so.”⁸⁴

I sin samtid hade Hellström på ett sätt en situation liknande Glasgows. Han verkade parallellt med Hjalmar Bergman, av vilken flera romaner behållit klassikerstatus längre än någon av tiotalisterna förutom möjligen Elin Wägner. Det kan ju vara en otacksam lott – det liknar Hasse Ekman som gjorde karriär som regissör samtidigt som Ingemar Bergman och, som vi sett ovan, Ellen Glasgow som oundvikligen jämfördes med William Faulkner. Men Hellström har en parallell karriär som korrespondent och står även i sin självuppfattning stadigt på behörigt avstånd från allt vad ett romantiskt författar-genis persona heter. Saken intresserar Hellström, men skenet verkar göra honom det samma. Han har inte bara sin utkomst tryggad, han är en utrikeskorrespondent med starkt samhällsengagerade skildringar från tidens verkliga eldhärdar och som sådan en känd röst och profil i offentligheten. I *Snörmakare Lekholm får en idé* driver han sin sociologiska analys på ett annat sätt än i sina tidningstexter, men romanförfattandet likväl som journalistiken är kreativa karriärer och stammar ur samma grundläggande intressen och samma balanserade perspektiv. I *Den svenska litteraturen* beskrivs romanen

som ett ”mästerskap i den godmodiga karikatyrens konst”, och man betonar att Hellström inte tar ställning i den konflikt mellan konst och borgerskap som präglar familjen. Han förblir ett mellanting, också i detta.

Att Hellström fick ett sådant genombrott med *Snörmakare Lekholm* har samma orsak som att verket numera är närmast glömt. Distansen till karaktärerna är större här än i de reportagetexter Aare analyserar i termer av narrativ empati. Romanen är sakinriktad, driver en sociologisk och i någon mån psykologisk analys av ett omvälvande skifte i svenskt samhällsliv. Detta är en tid då det politiska systemet går från ståndsriksdag till tvåkammarriksdag (1866), ekonomiska stabiliserande fästen luckras upp när man släpper guldmyntfoten 1914 och aktiemarknaden blir viktig. Kort sagt är det en tid när det blir möjligt för en snörmakare att få idén om att låta sönerna ta studentexamen. Det tar två generationer, men i Carls släktgren i andra generationen där man verkligen arbetar mot detta mål från att barnen föds, lyckas man genomföra den gamle snörmakarens idé.

För en publik 1927 var detta närtid. Idag har ett rörligare samhälle både uppnåtts och passerat sin kulmen och en backlash har inträtt – man cirkulerar mindre och klassresorna avtar. Utlandsfödda och andragenerationare är särskilt drabbade i detta hänseende.⁸⁵ Att studera vid universitetet är inte längre en utmärkande väg till framgång (elituniversitet), utan en arena för betydligt större grupper (massuniversitet). Artister, influencers och unga entreprenörer är föredömen i minst lika stor utsträckning som högutbildade. Det är de som tidigt tjänar stora pengar och så tidigt som möjligt blir ekonomiskt oberoende som ofta ses som vinnarna bland dagens unga.⁸⁶ Politiskt sett ser man idag fascistiska tendenser i radikalkonservatismen och i den högerpopulistiska retoriken, och dessa tendenser har blivit rumsrena också i Sverige efter en lång period av nyliberalism som sopat undan socialdemokratins kollektiva anda från Palmes tid, till förmån för en alltmer radikal individualism. Hellströms roman har ett idéburet ärende som är såpass specifikt att det inte kan överföras till vår tid utan läsarens ansträngningar i form av kontextorientering. Kort sagt fullgör *Snörmakare Lekholm får en idé* inte sin performativitet i en tid när vi tänker och talar om klass på helt andra sätt än när arbetarklassen, som relativt enkelt kunde definieras, och arbetarlitteraturen höjde rösten som samhällets radikala alternativ. Den stabiliteten är borta och stånds-cirkulationen, det vill säga uppbrottet mot klassamhället utifrån ständerna ligger så långt tillbaka mentalitetshistoriskt att det inte längre blir förstått. När Arping tar sig an en rad samtida författarskap studerar hon inte vad klass *är* utan hur klass *görs*, och det sammanfattar mycket väl var vi står i dag, och hur vi tänker om klass.⁸⁷

Många faktorer spelar in, men det alltför specifika ärendet i *Snörmakare Lekholm får en idé* – visserligen här ett historiskt skede med avsevärt tidsomfång – verkar göra sitt till för att en text aldrig skall nå det tredje av de förlopp Herrnstein Smith beskri-

ver, och inte heller bli stabilt i det andra förloppet. Det är inte det historiska avståndet i sig som gör tematiken föråldrad utan det handlar om en förlorad performativitet, som i synnerhet verkar gälla den sorts idéromaner som gestaltar samhällsomvandling genom idéer framburna och uttalade av litterära karaktärer, vilka då blir typer eller språkrör för hållningar. Både *Snörmakare Lekholm får en idé* och *In This Our Life* vilar på den typen av persongalleri. När Arping gör en rad analyser av samtida samhällsskildringar i romanform är inga litterära karaktärer i hennes material typer som bär ett eller annat idégods, utan har snarare funktionen att gestalta samhällsutvecklingen utan kommentarer och utläggningar. Några av de romaner hon studerar arbetar med avsedda stereotyper och då har vi kommit långt ifrån den karaktärsbyggda idéromanen. Det är kanske just den sistnämnda som har svårt att hävda sin plats idag. Liksom Hellström bedriver Glasgow sociologisk analys i traditionell romanform på basis av karaktärer, och är i högre grad övertygad och mån om att det ska vara tillräckligt för varaktigt värde. Det visade sig vara ett riskabelt spel för den författare som vill leva för evigt.

NOTER

- 1 Gustaf Hellström, *Snörmakare Lekholm får en idé*, Stockholm 1927, Ellen Glasgow *In This Our Life*, New York 1941.
- 2 Barbara Herrnstein Smith, "Dynamics of Endurance", *Contingencies of Value* (1988), First Harvard University Press paperback edition, Cambridge, Massachusetts 1991. I detta avseende följer vi upp den diskussion om litterärt värde med utgångspunkt i Herrnstein Smiths teorier som Forslid et al. introducerade i ett stort RJ-projekt där de ville undersöka om hennes idéer lät sig använda i praktiken och på ett samtida material. Vi fyller på i fältet om litteraturens värden (se Anders Mortensen (red), *Litteraturens värden*, Stockholm/Stehag, Brutus Östlings förlag Symposium, 2009) och litterär värdering genom att jämföra två nationella arenor och gör i vårt projekt en diakron studie 1900–1970. För en bild av hur Herrnstein Smith har tagits emot, se Forslid, Ohlsson, Steiner, "Att förhandla litterärt värde", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2013: 3–4, s 121–134.
- 3 Herrnstein Smith 1991, s. 37. Hon citerar här I.A. Richards angående en sonett av Ella Wheeler Wilcox och kommer till slutsatsen att "the privileging of the self through the pathologizing of the Other remains the key move and defining objective of axiology", s. 38.
- 4 Herrnstein Smith 1991, s. 39.
- 5 Forslid, Torbjörn, Jon Helgason, Lisbeth Larsson, Christian Lenemark, Anders Ohlsson, Ann Steiner, *Höstens böcker. Litterära värdeförhandlingar 2013*, Göteborg 2015. Forslid, Torbjörn et al., *Litterära värdepraktiker. Aktörer, rum, platser*, Göteborg 2017.
- 6 "1. If, on the one hand, under the changing and emergent conditions of that subsequent time, the functions for which the text was earlier valued are no longer desired/able or if in

competition with comparable works (including, now those newly produced with newly available materials and techniques), it no longer performs those original functions particularly well, it will, accordingly, be less well maintained and less frequently cited, recited, etc. so that its visibility as well as interest will fade and it will survive, if at all, simply *as* a physical relic [...], in which case it will be performing desired/able functions and pursue the trajectory described below. It may also be subsequently 'rediscovered' as an 'unjustly neglected masterpiece [...].

2. If, on the other hand under changing conditions and in competition with newly produced and other re-produced works, it continues to perform *some* desired/able functions particularly well, even if not the same ones for which it was initially valued [...], it will continue to be cited and recited, continue to be visible and available to succeeding generations of subjects, and thus continue to be culturally re-produced. A work that has in this way survived for some time can always move into a trajectory of extinction through the sudden emergence or gradual conjunction of unfavorable conditions of the kind described above. There are, however, a number of reasons why, once it has achieved canonical status, it will be more secure from that risk", Herrnstein Smith 1991, s. 48–49.
- 7 "Nothing endures like endurance.", Herrnstein Smith 1991, s. 50.
- 8 Erik Hj Linder, *Fem decennier av 1900-talet*, Stockholm 1965, s. 109.
- 9 Linder 1965, s. 112.
- 10 Hellström blev tidningsman av ekonomiska skäl, men som Linder skriver (s. 107), råkade han passa där.
- 11 Cecilia Aare, "Narrativt engagemang och komplex berättarteknik i Gustaf Hellströms krigsreportage", i *Sammlaren* 2021, s. 5–33.
- 12 Peter Forsgren, "Jag är ett mellanting", *Sammlaren* 2018, s. 79–96.
- 13 Forsgren 2018, s. 93.
- 14 Aare 2021, s. 10. Hon utgår i begreppen en berättande reporter och en upplevande reporter från Dorrit Cohns distinktion mellan *ett berättande jag* och *ett upplevande jag*. Narrativ inlevelse och narrativ medkänsla/sympati baseras på Suzanne Keens *narrative empathy* och *narrative compassion/sympathy*.
- 15 Linder 1965, s. 107.
- 16 Forsgren 2018, s. 93–94.
- 17 Se även Per-Olof Mattsson och Anna Forssberg, *Sigfrid Siwertz – en författares uppgång och fall*, Karlstad 2017, samt Forssberg och Linzie, "Vilda pojkar, värde och varaktighet. Litterärt värde och värdering i fallen Sigfrid Siwertz *Mälarpirater* och Marjorie Rawlings *The Yearling*" *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2022: 3–4, 36–56.
- 18 Linder 1965, s. 107–112. *Den svenska litteraturen*, del IV, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc, Stockholm 1989, s. 172–176. *Litteraturens historia i Sverige*, red. Ingemar Algulin & Bernt Olsson et al., Lund 2013, s. 336–337.
- 19 "I would write, I resolved, as no Southerner had ever written, of the universal human chords beneath the superficial variations of scene and character. I would write of all the harsher realities beneath manners, beneath social customs, beneath the poetry of the past, the romantic nostalgia of the present. [...] I would take as my theme those ugly aspects of life

- the sentimentalists passed over. The impulse flamed into a vision.” Glasgow, *The Woman Within*, Charlottesville & London 1994 (1954), s. 98)
- 20 Glasgow 1994, s. 277.
- 21 Kazin cit. Judith B. Wittenberg, ”The Critical Fortunes of ‘Barren Ground’, *The Mississippi Quarterly*, Vol. 32, Nr 4, Special Section. Barren Ground, Ellen Glasgow’s Critical Arrival, s. 591–609, 1979 s. 602.
- 22 Wittenberg 1979, s. 591.
- 23 Catherine Rainwater, ”’That Abused Word, Modern’ and Ellen Glasgow’s ‘Literature of Revolt’” 1996 om Wittenbergs artikel från 1979, som påpekade att inte mycket hänt sedan dess, Kazin cit. Wittenberg 1979, s. 609.
- 24 Kazin cit. Wittenberg 1979, s. 609.
- 25 Wittenberg 1979, s. 609.
- 26 Alexander W. Jacobs, *Stuck in the Nineteenth Century. The After Effects of Freedom and Capitalism in the New South, 1865–1913* (diss.), Chicago, 2017, passim.
- 27 För epistemologisk dominant som bärande i modernismen, se Brian McHale, *Postmodernist Fiction*, London 1987, passim.
- 28 Lönnroth & Delblanc 1989, s. 175.
- 29 Glasgow, *A Certain Measure*, s. 249.
- 30 <https://pulitzernovels.wordpress.com/2016/02/22/1942-in-this-our-life/>
- 31 Glasgow 1994, s. 104.
- 32 Glasgow 1994, s. 104.
- 33 Johan Jarlbrink & Patrik Lundell, *Från pressarkivet 1800–1899: en källsamling*. (Mediehistoriskt arkiv; Vol. 21), Kungliga biblioteket, Stockholm 2012, s. 10–11. ”Men oavsett om en tidning i förbigående skrivs in i en roman, någon marknadsför en starkvara med namnet ”Publicist-Punsch”, eller en medalj präglas i guld över en framstående publicist, både säger dessa mediala uttryck något om den kulturella och sociala betydelse som tillskrivs pressen och bidrar de till att tillskriva den denna betydelse. De är både mått och medel, eller hellre: både mått och medier. Medaljen, punschmärket eller tidningen i romanen är inte endast passivt speglande utan aktivt formerande. All denna meningsproduktion i allehanda medieformer återger inte bara verklighetens tidningspress; den skapar den också.”
- 34 Anna Williams, *Diktarhjärtat. Lotten von Kræmers litteraturliv*, Stockholm 2022, s. 436.
- 35 Se även Mattsson & Forssberg 2017, samt Forssberg & Linzie 2022.
- 36 Åsa Arping, *Att göra klass. Nedslag i svensk samtidsprosa*, Göteborg 2022.
- 37 Herrnstein Smith 1991, s. 48–49.
- 38 ”Though it was quickly adapted for the silver screen and the writer received a long-due Pulitzer Prize in 1942, the novel was not welcomed by the critics with the same enthusiasm as her earlier works.” (Milică 72)
- 39 ”Despite its being awarded a Pulitzer Prize, a belated consolation for the committee’s having passed over *The Sheltered Life*, *In This Our Life* (1941) is a minor achievement.” (<https://www.encyclopedia.com/arts/news-wires-white-papers-and-books/glasgow-ellen-anderson-gholson>)
- 40 Från en blogg skriven av en läsare som läser alla Pulitzer-vinnare i kronologisk ordning och

- undersöker historien bakom varje års beslut om pristagare, en redogörelse från 2016 om "the 1942 Nobel Decision" (<https://pulitzernovels.wordpress.com/2016/02/22/1942-decision/>).
- 41 <https://pulitzernovels.wordpress.com/2016/02/22/1942-decision/>
- 42 <https://pulitzernovels.wordpress.com/2016/02/22/1942-decision/>
- 43 "Though posterity has perhaps disagreed with the popular assessment of her work at the time, the influence and acclaim at the time was enough [...] to select Ellen Glasgow as the winner of the Pulitzer Prize for Novel for *In This Our Life*, in particular, but in spirit for the whole of Miss Glasgow's published work to date." <https://pulitzernovels.wordpress.com/2016/02/22/1942-decision/>
- 44 "Despite awards and honors during her lifetime, Glasgow's literary reputation suffered after her death." (<https://www.encyclopedia.com/arts/news-wires-white-papers-and-books/glasgow-ellen-anderson-gholson>)
- 45 E C Bufkin, recension av *Beyond Defeat. An Epilogue to an Era* by Ellen Glasgow, Luther Y. Gore i *The Georgia Review* Vol 22, Nr. 2, 1968, s. 258–262, s. 261.
- 46 Bufkin 1968, s. 258.
- 47 Alexander W. Jacobs, *Stuck in the Nineteenth Century: The After Effects of Freedom and Capitalism in the New South, 1865–1913*. (diss.), Chicago 2017. Se Joseph Csicsila, *Canons By Consensus: Critical Trends and American Literature Anthologies*, Tuscaloosa 2004, s. 202.
- 48 Jacobs 2017, s. 158.
- 49 Susan Goodman, Review, *Modern Fiction Studies* 42, Nr. 1, 1996, s. 145–147, s. 145.
- 50 Goodman 1996, s. 145.
- 51 För en kommentar, se Wittenberg 1979, s. 607.
- 52 <https://ugapress.org/book/9780820333588/three-modes-of-modern-southern-fiction/>
- 53 C. Hugh Holman, *Three Modes of Modern Southern Fiction. Ellen Glasgow, William Faulkner, Thomas Wolfe*, tryckort 1966), s. 8.
- 54 Holman 1966, s. 46.
- 55 Holman 1966, s. 47.
- 56 Holman 1966, s. 9–10.
- 57 Holman 1966, s. 7. Holman följer H. A. Taines grundläggande antaganden om litterära verks natur och betydelse i termer av "RACE, SURROUNDING, and EPOCH" som de källor som ligger till grund för en "elementary moral state" (xii, citerad av Holman). "Ras" är den nedärvda disposition som avgör skillnader i temperament och kropp hos olika personer, och vi kan lägga till här Taines påpekande i sitt berömda förord: "They vary in different nations." (*Introduction to the History of English Literature*, 1863) Taines "omgivning" är den sociala och materiella struktur inom vilken författaren lever och arbetar, och Holman delar upp den amerikanska södern, i sig en del av en större nation, i tre separata territorier: "I have attempted a generalized definition of regions and have sought in three novelists to trace what I believe to be the effect of 'surrounding' in M. Taine's sense of that word." (xii) Taines "epok" definieras slutligen som "the acquired momentum of a culture" när nationell särart och specific kontext strålar samman "on a ground on which marks are already impressed" (xii, citerad av Holman).

- 58 Holman 1966, s. 5.
- 59 Holman 1966, s. 11.
- 60 Holman 1966, s. 11–12.
- 61 Holman 1966, s. 13.
- 62 Holman 1966, s. 19.
- 63 Holman 1966, s. 25.
- 64 Holman 1966, s. 14.
- 65 Holman 1966, s. 17.
- 66 Holman 1966, s. 24.
- 67 Holman 1966, s. 24.
- 68 Glasgow 1994, s. 267.
- 69 Glasgow 1994, s. 267.
- 70 Glasgow 1994, s. 267.
- 71 Glasgow 1994, s. 267. Det primitiva i amerikansk fiktion framstår för Glasgow som "[a] rising tide of uniformity" vars utmärkande drag är "dullness", och hon citerar en litteraturkritiker som skrev följande 1935: "No critic would dare to be harsh with it, for it may be the literature of tomorrow. That makes it even more depressing." (anonym kritiker citerad i Glasgow 1994, s. 276).
- 72 Glasgow 1994, s. 268.
- 73 Linder 1965, s. 108.
- 74 Aare 2021, s. 10.
- 75 Aare 2021, s. 10.
- 76 Herrnstein Smith 1991, s. 48–49.
- 77 Bengt Tomson, *Gustaf Hellström och hans väg till Snörmakare Lekholm får en idé*, (diss.) Stockholm 1961.
- 78 I en senare publikation kommer vi att följa upp Stellan Petreus-serien, vilket ger goda möjligheter att undersöka likheter och skillnader mellan skönlitterär text och journalistik av Hellström. Här är vi främst intresserade av vad som gjort att de två romaner vi studerar fallit så ur fokus.
- 79 Glasgow skickades "to the front rank of American belles-lettrists. [...] Reviewers called [*Barren Ground*] not only Glasgow's best but the best of the year, the best of that generation, even the best ever written by an American woman." (Wittenberg, s. 592)
- 80 Wittenberg 1979, s. 598.
- 81 Wittenberg 1979, s. 592.
- 82 Wittenberg 1979, s. 603.
- 83 Wittenberg 1979, s. 592.
- 84 Wittenberg 1979, s. 609.
- 85 Tobias Hübinette, *Att skriva om svenskheten. Studier i de svenska rasrelationerna speglade genom den icke-vita svenska litteraturen*, Malmö 2019, s. 27.
- 86 Vill man se ett exempel på sådant tänkande rekommenderas Timothy Ferriss, *Fyra timmars arbetsvecka*, 2016.
- 87 Arping 2022, s. 15.

ABSTRACT

Anna Forsberg, Department of Language, Literature and Intercultural Studies, KUFO – The Research Group for Culture Studies, at Karlstad University

Anna Linzie, Department of Language, Literature and Intercultural Studies, KUFO – The Research Group for Culture Studies, at Karlstad University

"An age that is slipping out and an age that is hastening in": The value of literary sociological analysis in *Lacemaker Lekholm Has an Idea* by Gustaf Hellström and *In This Our Life* by Ellen Glasgow ("An age that is slipping out and an age that is hastening in". Värdet av skönlitterär sociologisk analys i Gustaf Hellströms *Snörmakare Lekholm får en idé* och Ellen Glasgows *In This Our Life*)

This article presents a comparative study of two texts that are examples of largely forgotten works in terms of literary value and valuation: *Snörmakare Lekholm får en idé* [*Lacemaker Lekholm Has an Idea*] (1927) by Swedish writer Gustaf Hellström (1882–1953) and *In This Our Life* (1941) by American writer Ellen Glasgow (1873–1945). These two authors are radically different in many ways, for instance in terms of geographical outlook and positioning. Hellström was working as a foreign correspondent for many years, stationed in different parts of the world, and had an external, distanced view on Swedish society. Glasgow remained based in the American South throughout her career, and focused primarily on that setting in her novels even when she did travel. There are also significant similarities, not least in terms of the valuation of their work during and after their lifetimes. Hellström received De Nios Stora Pris in 1937, and Glasgow was awarded the Pulitzer Prize in 1942, but both have been more or less forgotten later on. Both novels also offer a similar type of sociological analysis in the form of fiction tracing ideas, historical developments, and changing societies. The main literary function of the characters is to constitute various types, which enables a discussion of the ideas that they represent. The main function of families and generations is to represent historical changes. This type of novel of ideas fell out of fashion, which probably explains the devaluation in these two cases. Our comparative reading, based on Barbara Herrnstein Smith's concept "contingencies of value", allows us to investigate how this particular kind of sociological analysis in novels relates to literary history, literary value, and literary valuation. When these two novels can no longer fulfill their performative potential, they become more or less forgotten.

Keywords: Literary value and the contingencies of value, Literary sociological analysis, Forgotten authorships, Gustaf Hellström, Ellen Glasgow